

Алтын Орда

Ұлыстардың құрылуы.

Ұлыс – ел деген мағынаны білдіреді. Шыңғыс хан жаулап алған жерлерін өзінің 4 баласына бөліп берді. Қазақстан жері оның 3 баласының қол астына қарады. Бөліп берілген жерлер ұлыс деп аталды.

Ұлыстардың құрылуы

Жошы

Шағатай

Үгедей

Төле

Жерлері

Шығыс Дешті
қыпшақ жері,

Арал, Сырдарияның
төменгі ағысы

Оңтүстік және
Оңтүстік

Шығыс Қазақстан
Жетісу аймағы

Батыс Монғолия
мен Алтай,
Тарбағатай,
Ертістің жоғарғы
ағысы

Монғолия
жері

Алтын орданың қоғамдық құрылымы.

- • Ордада ұлыстық жүйе қалыптасып, Батый хан тұсында мемлекет екіге бөлінді:
 - ▶ Оң қанат - Батый хан билігі.
 - ▶ Сол қанат - Орда Ежен хан билігі (Жошының үлкен баласы).
- Қазақстан жерінің көп бөлігі сол қанат құрамына енді. Басқару құрылымы:
 - Сұлтандар - ханнан кейінгі әлеуметтік басқарудың ең жоғарғы тобы.
 - Құрылтай - ақсүйектердің жалпы империялық жиналысы.

Құрылтайда хан жариялау және таққа отырғызу рәсімдері жасалды.

 - Диуан - ең жоғарғы атқарушы орган. Қаржы, салық мәселесін, мемлекеттің ішкі істерін атқарды.
 - Беклербек - әскери істерді басқарушы.
 - Уәзір - азаматтық істі басқарушы
 - Мәлік - азаматтық басқару билігін жүргізушілер (түрік әулетінен).
 - Даруғалар - салық жинады, халық санағын өткізіп, әскер жинады, байланыс қатынасын ұйымдастырды.
 - Басқақтар - басқару қызметін атқарды, әскери бақылау жүргізді, салық жинады.
 - Білікшілер, хатшылар - іс қағаздарын жазушылар
 - Нояндар, бектер, әмірлер, баһадүрлер - әскербасылар.

Алтын Орда хандары ислам дінін қабылдағаннан кейін іс жүргізу жұмыстарын түрік (ұйғыр) жазуымен жүргізді.

XIV ғ. - Алтын Орда мұсылмандық мемлекетке айнала бастады.

Феодалдық жер иелену түрлері.

- Инжу – Шыңғыс әулетінен шыққан билеушілерге берілетін үлестік жер.
- Сойырғал - әскер немесе азаматтық қызмет атқарғаны үшін шартты түрде сыйға берілген үлестік жер.
- Вакф – Мұсылман дінбасыларының жері
- Мильк – Жер иеленудің жеке меншік түрі.
- Тархандық құқық – үлестік жер иелерінің мемлекет пайдасына жиналатын салықтан босатылып, өз пайдасына салық жинауы.
- Тағар - әскерді азық-түлікпен қамтамасыз ету үшін жиналатын егін және мал салығы.
- Ұшыр – мал салығы
- Харадж – егіншілерден жиналатын салық
- Зекет – дін басыларына берілетін мал салығы, қолөнершілер мен
- Саудагерлерге де салынады
- Аваиз – төтенше салық
- Әскери міндеткерлік – 10 түтіннен 1 жауынгер алынады.

Алтын Орданы билеген хандары.

Бату -1243-1255 жж

- Берке -1257-1266 жж
- Мөңке-Темір -1266-1280 жж

- Төле Мөңке- 1280-1287 жж
- Төле-Бұқа -1287-1291жж
- Тоқа-Темір -1291-1312 жж

- Өзбек 1312-1342 жж
- Жәнібек- 1342-1357 жж

Алтын Орданың тарихи, мәдени жағдайы және этникалық құрамы

Батый хан
/1237-1256/ Еділ бойында
Сарай қаласын
салдырған

Алтын
Орданың
гүлденген
кезеңі

Берке хан
/1257-1266/ ислам
дінін қабылдауы
мемлекеттің дамуына
ықпал етті

Өзбек хан /1312-1342/
сандаған ғимараттар,
мешіттер, медреселер,
сарайлар, қалалар
салып көркейтеді

Жәнібек хан
/1342-1357/

Тек 1357-1380 жылдар
арасында Алтын Орда
тағында 25 хан ауысты.

Жошы хан (ок. 1182 — 1227), Шыңғыс ханның баласы, Жошы Ұлысының ханы (ок. 1224 — 1227)

Бату хан (ок. 1208 — ок. 1255), Жошы ханның баласы, Алтын Орда ханы (1227 — ок. 1255)

Сартақ, Бату ханның баласы, Алтын Орда ханы (1255/1256)

Ұлағжы, Сартақтың баласы, Алтын Орда ханы (1256 — 1257)

Берке, Жошы ханның баласы, Алтын Орда ханы (1257 — 1266)

Мөңгу-Темір, Тұғанның баласы, Алтын Орда ханы (1266 — 1282)

Тұда Мөңгу-хан, Алтын Орда ханы (1282 — 1287)

Тұла Бұға-хан, Алтын Орда ханы (1287 — 1291)

Тоқта-хан, Алтын Орда ханы (1291 — 1312)

Өзбек-хан, Алтын Орда ханы (1312 — 1342)

Тыныбек-хан, Алтын Орда ханы (1342)

Жанибек I, Алтын Орда ханы (1342 — 1357)

Бердібек хан, Алтын Орда ханы (1357 — 1359)

Кұлпа, Алтын Орда ханы (1359 — 1360)

Наурызбек, Алтын Орда ханы (1360 — 1361)

Хұзра(Қыдыр)-хан, Алтын Орда ханы (1361), (1360 — 1362)

Темір Қожа-хан, Алтын Орда ханы (1361)

Орда-Мәлік, Алтын Орда ханы (1361)

Келдібек хан, Алтын Орда ханы (1361)

Базаршы хан, Алтын Орда ханн (1361)

Мұрад хан, Жошы Ұлысының ханы (1363)

Қаир-Болат хан, Жошы Ұлысының ханы (1363)

Абдуллах-хан, Жошы Ұлысының ханы (1363 — 1364), (1367 — 1369)

Болат хан, Жошы Ұлысының ханы (1364—1365)
Әзіз шейх, Жошы Ұлысының ханы (1365—1367)
Жанибек II, Жошы Ұлысының ханы (1367)
Хасан хан, Жошы Ұлысының ханы (1369—1370)
Бұлақ хан, Жошы Ұлысының ханы (1370—1372)
Орыс хан, Жошы Ұлысының ханы (1372—1375)
Черкеш хан, Жошы Ұлысының ханы (1375)
Қағанбек хан, Жошы Ұлысының ханы (1375)
Токтамыш, Жошы Ұлысының ханы (1375—1377), (1379—1395)
Арабшах хан, Жошы Ұлысының ханы (1377—1379)
Темір Құтлық хан, Жошы Ұлысының ханы (1395—1399)
Шәдибек хан, Жошы Ұлысының ханы (1399—1407)
Болат хан, Жошы Ұлысының ханы (1409—1411)
Темір хан, Жошы Ұлысының ханы (1411—1412)
Жалал ад-Дин, Жошы Ұлысының ханы (1412—1413)
Керимберды хан, Жошы Ұлысының ханы (1413)
Кепек, Жошы Ұлысының ханы (1413)
Шокре, Жошы Ұлысының ханы (1413—1416)
Жапарберды, Жошы Ұлысының ханы (1416)
Дербес хан, Жошы Ұлысының ханы (1416—1419)
Кадырберды хан, Жошы Ұлысының ханы (1419)
Кажы-Мұхаммед, Жошы Ұлысының ханы (1419)

Ұлы Мұхаммед хан, Жошы Ұлысының ханы (1419—1421),
(1424—1428), (1428—1432)

Дәулатберді хан, Жошы Ұлысының ханы (1421—1422)

Құдайдат хан, Жошы Ұлысының ханы (1422), (1423—1424)

Барақ-хан, Жошы Ұлысының ханы (1422—1423)

Кіші Мұхаммед хан, Жошы Ұлысының ханы (1428), (1432—1459)

Махмұд хан, Жошы Ұлысының ханы (1459—1465)

Ахмат хан, Жошы Ұлысының ханы (1465—1481)

Алтын орданың гүлденуі мен ыдырауы.

- XIII-XIV ғ.-да Алтын Орда күшті мемлекет болды.
- Батый хан тұсында (1227-1255) Алтын орда Моңғол империясына тәуелді болды.
- Берке хан (1257- 1267) тұсында тәуелсіздігін жариялады.
- Мөңке хан (1267-1280) өз атынан теңге шығарды.
- 1260ж. – Моңғол империясы бірнеше тәуелсіз ұлыстарға ыдырады.
- XIV ғ.- ң бірінші жартысында Өзбек (1312-1342) және Жәнібек (1342-1357) хандар тұсында мемлекет күшейді. Батыс Еуропамен, Кіші Азия, Египет, Үндістан, Қытаймен сауда қатынасы дамыды.
- 1312 - Өзбек хан исламды мемлекеттік дін етіп жариялады.
- 50 ж.-дың ортасында Жәнібек ханды үлкен баласы Бердібек өлтіргеннен кейін “ұлы дүрбелең” басталды.
- 1357-1380 жж 25 хан ауысты
- 1380ж Куликова шайқасында түменбасы Мамай әскері Дмитрий Донской әскерінен жеңілді.
- Тоқтамыс(1380-1395) осыны пайдаланып хан болды.
- 1382 ж. Мәскеуді өртеді.
- 1389,1391,1395ж. Әмір Темір шабуылдап Алтын Орда әлсіреді.

Алтын Орданың күйреуінің себептері:

- ▣ - Билік үшін өзара қырқыстар
- ▣ - Әмір Темірдің жаугершілік соғыстары
- ▣ - Халық көтерілістері
- ▣ - Ұлыстардың дербестікке ұмтылуы